

Etnomusiqişünaslıq

TARİX VE TARİXİ HADİSƏLƏRİN XALQ MAHNILARINA -
TÜRKÜLƏRƏ YANSIMASI

İrade ABBASOVA, Özlem AKKAYNAK

Türkülerin meydana gelmesine kaynak olan gerçekleşen çeşitli olaylardır. Tarih konularıyla ilgili olan türküler genelde gerçek olaylara dayanırlar. Çanakkale, Yemen vb. savaşlarını dile getiren türkülerde bu gerçeği görmek mümkündür.

Tarihin farklı dönemlerinde yaşanmış olaylar hem iyi, hem de kötü yönleriyle bu olayları yaşayan toplumun görse veya işitsel kültür örnekleri içinde yansıtılır.

Türküler insanlar tarafından gerçekleştirilmiş sözlü tarih türüdür. Türkülerde bir taraftan tarihte yaşanmış olaylar esas alınırken, diğer taraftan da bireysel üzüntü ve sıkıntılar da dile getirilmiştir. Türküler insanlara geçmişini hatırlatırken, diğer yandan de geleceği kumak için de yol gösterir.

Bildirimizde Türk insanının yaşadığı önemli tarihi olaylar ve bunların türkülerə nasıl yansıdığını ele alacak halkın yaşanan olaylar karşısındaki üzüntü ve tepkisinin nasıl dile getirdiğini inceleyeceğiz.

Tarihi olaylarla ilgili türküler, halkımızın yaptığı savaşlardan meydana gelmektedirler. Her savaş için birkaç türkü yakılmıştır. Onların her biri tarihimizin bir bölümünü konu alır, başan ve yenilgilerimizden haber verir, dolayısıyla da çağının havasını yansıtmaktadır. Halkın uzun zaman unutmadığı ve unutamayacağı tarihi konuların esas alan türkülerde, aynlık ana konu olarak ele alınmıştır. Bu aynlık tarihi olaylara ve kişilere bağlı olan aynlıktır.

Anadolu halkının kahramanlığını destanlaştırdığı savaşlardan biri Çanakkale cephelerinde olur. Çanakkale zaferi, 18 Mart 1915'te Gelibolu yarımadası üzerinde kazanıldığı zaman, İngiltere ve Fransa, Gelibolu Yarımadasını ele geçirerek Çanakkale Boğazı'nı açmak ve devamında da İstanbul'u işgal etmek niyeti ile bu harekate başladılar. Böylece

Türkler'in Avrupa ile olan bağlantılarını da tamamen kesmiş olacaktı. Yüzbinlerce şehit verdiğimiz bu savaşa yurdun her bir yerinden gönüllü askerler katılmışlardır. Bu zaferle Türk Milleti askerlik kabiliyetini, fedakarlık ruhunu, vatan ve millet sevgisini, manevi gücünü bir defa daha dünyaya göstermiştir. Çanakkale türküsü de burada şehit düşen askerlerimiz için yakılmıştır. Bu askerler arkalarında anne babalarını, kardeşlerini, nişanlılarını, eşlerini ve küçük bebeklerini bırakmışlar. Savaşta askerlerin ağzından söylenen bu türkü, yankı, hüznü dolu sözleri ve ezgisiyle yürekleri titretmektedir.

Çanakkale içinde aynalı çarşı,
Ana ben gidiyorum düşmana karşı,
Of, gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde vurdular beni,

Nişanlığın çevresiyle sardılar beni,
Of, gençliğim eyvah!

Çanakkale bir dolu testi,
Analar, babalar umudu kesti,
Of, gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde bir uzun selvi,
Kimimiz nişanlı, kimimiz evli,
Of, gençliğim eyvah!

Çanakkale içinde bir dolu desti,
Analar, bacılar mektubu kesti,
Of, gençliğim eyvah!

Çanakkale türküsünün birçok varyantları var. Bunların arasında Konya, Kastamonu, Rodop, Priştina, Kerkük, Üsküp, Bulgaristan Kırçali bölgelerin varyantları ulularası konserlere katıldı. Almanya ve öteki Avrupa ülkelerinde birçok ödül kazanan ve 10 kitap yazan Tanses'in ayrıca çok zengin bir müzik aletleri koleksiyonu var. 1993 yılından Almanya'nın Rüsselsheim kentinde müzik öğretmeni olarak çalışmalarnı sürdüren Tanses'in 80 li yıllarla ilgili acı hatıraları var.

Türkülerə yansıyan bir başka tarihi savaş 1906 Yemen savaşıdır. Yemen'e gönderilmek üzere, Anadolu'dan toplanan askerler, yürüyerek İzmir'e, oradan da yabancılardan kiralanmış gemilerle, Yemen yolculuğuna çıkmışlardır. Günlerce yürüdüktan sonra yorgun düşen askerlerin bir kısmı gıdasızlıktan ve bakımsızlıktan salgın hastalıklara yenik düştü; Yemen'e varabilenler ise tifo hastalığına yakalanarak hayatlarını kaybetmişler. Bu nedenlerden dolayı bu savaşta birçok genç ölmüş ve annelerine, kızkardeşlerine, gelinlerine kara haberler gelmişti. Bu savaşla ilgili türkülerde aynlık konusu ile birlikte, savaş alanlarında ölen gençlerin durumu da işlenmiştir. "Müzikalar Çalıyor" adlı türküde (Makedonya Türküsü) savaş dönemi

Yemen Yemen zalim Yemen
Taşın toprak yolun Yemen
Ben Yemen'e gidiyorum
Kül Yemen'de kalıyorum

şeklinde dile getirilmiştir.

Halk arasında unutulmayan Yemen türkülerinde, Yemen'e giden çoğu gençlerin acı akıbeti dile getirilmiştir. "Havada bulut yok" Yemen türküsünde olaylar bu şekilde anlatılmışlar.

Havada bulut yok bu ne dumandır,
Mehlede ölüm yok bu ne şivandır,
Şu Yemen elleri ne de yamandır.

Anom yemendir gülü çimendir
Giden gelmiyor acep nedendir.

Kışlanın önünde çalınır sazlar,
Ayağım yalınayak yüreğim sızlar,
Yemene gidene ağlıyor kızlar.

Burası Muş'tur yolu yokuştur,
Giden gelmiyor acep ne iştir.

"Havada Bulut yok" Yemen türküsünü İshak Sunguroğlu, Hafız Osman Öge'den derlemiş, Vasfi Akyol tarafından ise notaya alınmıştır. Türkünün nakarat sözünde kastedilen Muş kelimesi Yemen'de bir yer addır.

Bazı tarihi olaylar askerlik, savaş türkülerin değil, hapishane türkülerinin yaranmasında da büyük rol oynar. Türkiye'de 1980 yıllarda gerçekleşen olaylar sonucunda haksız yere ceza evlerine konulan insanların hayatları bir günde tamamen değişti. Bu insanlar hapishanede haksız yere geçirdikleri süre içinde,

derlerini, acılarını, üzüntülerini paylaşmak, dile getirmek için türküler yakmışlar. Bu insanlardan biri de - Hamdi Tanses. 1980'de Almanya'ya giderek çeşitli kentlerde müzik öğretmeniliği yaptı, birçok konferanslar verdi, uluslararası konserlere katıldı. Almanya ve öteki Avrupa ülkelerinde birçok ödül kazanan ve 10 kitap yazan Tanses'in ayrıca çok zengin bir müzik aletleri koleksiyonu var. 1993 yılından Almanya'nın Rüsselsheim kentinde müzik öğretmeni olarak çalışmalarnı sürdüren Tanses'in 80 li yıllarla ilgili acı hatıraları var.

Bu örnek tek bir kişinin yaşam öyküsü olmakla birlikte, bu tarihi olayın nice daha kişilerin hayatlarını etkileyip, etkileyiş şekline göre de türkülerin yakılmasına neden olmuştur.

18 Temmuz 1980 tarihinde Hamdi Tanses arkadaşı Cevat TÜRK ile birlikte otobüs beklerken, feribottan inen bir grup insanın attıkları "Tek yol devrim. Halka hümiyet" sloganlarından dolayı, seksen kişi ile birlikte göz altına alındılar. Hapishanede boşu boşuna on sekiz gün çile çeken iki arkadaş, en sonunda "Hiçbirinizin suçu yok, serbestsiniz" - cümlesiyle tahliye edildiler. Hamdi Tanses "Aç açık oradan oraya sürüklendik. Hakarete uğradık. Damgalandık ve işimizden gücümüzden olduk. Olanlar bize oldu", - şeklinde olanları dile getirdi. Yaşanan haksızlığı hapishanede geçirdiği ilk günlerden türkü ile dile getiren Hamdi Tanses "Öyküleriyle Halk Türküleri" kitabında bu türküden askerlerin, subayların ve diğer tutukluların da etkilendiklerini ve dinlerken ağladıklarını belirtti. Bu türküde hapishane kapılarına düşmenin nedenleri açık olarak belirtilmemektedir. Burada hapishanedeki ağır koşullardan ve oradaki çaresizlikten söz edilmektedir.

Mapusun etrafı yüksek duvarlar
Duvann ardında dağlar ovalar
Yıkılın kapılar açılın yollar
Mapusane seni bir gün yıkarlar
Kazıp temeline bostan ekerler.

Mapusun sular çağlayıp akmaz
Yaralanm kanar doktorlar bakmaz
Beklerim postayı mektubum çıkmaz
Mapusane seni bir gün yıkarlar
Kazıp temeline güller dikerler.

Görüldüğü gibi, Türklerin kültür varlığını teşkil eden türküler, tarihi olaylarla birebir bağlıdır. Tarih ve tarihi olaylar insan hayatlarını yönlendirmektedir, değiştirmektedir, bazen sevinç, bazen üzüntü vermektedir, bazen de istenmedik aynlıklara neden olmaktadır. Halkımız bu duygularını türkülerle dile getirmektedirler. Bununla da tarihi ve tarihi olayları, kahramanlarımızı yaşatmakta, adlarını nesilden nesile aktarmaktadırlar. Bu zengin kültür mirasımızı kaybetmemek için, derlemeler geç kalmadan yapılmalı. Türk kültüründe oldukça köklü bir geçmişe sahip olan türkülerimiz, Türk Dünyasında günümüzde yaşadığımız en eski ortak geleneklerden birisidir.

KAYNAKÇA

1. THOMPSON, Paul. Geçmişin Sesi (çev. Şehnaz Layikel), İstanbul, 1999
2. ELÇİN, Şükrü. Türkiye Türkçesinde Ağıtlar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1990.
3. ÖZTELLİ, Cahit. Evlerinin Önü. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972.
4. YALDIZKAYA, Ömer Faruk. Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları. İzmir: Bayraklı Matbaası, 1992
5. TANSES, Hamdi. Oyküleriyle Halk Türküleri. İstanbul: Say Yayınları, 2005.
6. TURHAN. Salih. Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
7. HASAN, Hamdi. Makedonya Türkleri Söylenen Türküler. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2008.
8. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Seksiyon Bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1872, 1997.
9. SAY, Ahmet. Müzik Ansiklopedisi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2010.

Anadolu'daki ilk türkü örneği XVI yüzyıla aittir. Türkü janrına uygun ve türkü adını taşıyan sözünü ettiğimiz bu örnek XVI əsrin halk şairlərindən Öksüz Dədəyə aittir.

Türküler, başlanğıçta bastakarın adı ilə anımsanmaktadır. Ancak zamanla, türkünün asıl sahibleri unutulur və sonrakı nesillər tərəfindən xalqın dilində dolaşa dolaşa fərqli coğrafiyalara yayılır. Türküler beləliklə anonimləşirlər.

Türkülerin anonimləşməsində göçlər, karvanlar, asgər sevkleri, tarixi hadisələr də rol oynar. Tarih və tarixi olaylar türkülerin yayılması ilə birlikdə, yayılma sırasında türkülerin sözlərində və ezgilərində bəzi dəyişikliklərin meydana gəlməsinə də səbəb olmaqdadırlar. Kimi zaman bu dəyişikliklər türküyü tanınmayacaq şəkile gətirir, ələ ki bu əsərlər qarşımıza bir başqa türkü olaraq dahi çıxabilir.

Anahtar Kelimələr: Türkü, xalq, tarix, hadisələr.

TARİHİN VƏ TARİHİ OLAYLARIN TÜRKÜLERE YANSIMASI

Anadolu'daki ilk türkü örneği XVI yüzyıla aittir. Türkü şəkline uyğun və türkü adını taşıyan sözünü ettiğimiz bu örnek XVI yüzyıl halk şairlərindən Öksüz Dədəyə aittir.

Türküler, başlanğıçta sahibi belli ürünlerdir. Ancak zamanla, türkünün asıl sahipleri unutulur və sonrakı nesillər tərəfindən xalqın dilində dolaşa dolaşa fərqli coğrafiyalara yayılır. Türküler beləliklə anonimləşirlər. Öncələri mahalli hüviyyət göstərən türküler, zamanla milli hüviyyətə bürünürlər. Türkülerin anonimləşməsində, daha ziyadə göçlər, kervanlar, askeri sevkler, tarixi olaylar rol oynar. Tarih və tarixi olaylar türkülerin yayılması ilə birlikdə, yayılma sırasında türkülerin sözlərində və ezgilərində bəzi dəyişikliklər meydana gəlməsinə də səbəb olmaqdadırlar. Kimi zaman bu dəyişikliklər türküyü tanınmayacaq hale gətirir, öyle ki bu əsərlər qarşımıza bir başqa türkü olaraq dahi çıxabilir.

Anahtar Kelimələr: Türkü, xalq, tarix, olaylar.

ОТРАЖЕНИЕ ИСТОРИИ И ИСТОРИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ В НАРОДНЫХ ПЕСНЯХ - ТЮРКЮ

Появление первого образца тюркю (народная песня) в Анатолии принадлежит народному поэту Оксюз Дедэ и относится к XVI столетию.

В начале своего появления тюркю упоминаются именами своих авторов. Но с течением времени, настоящие авторы забываются, а песни, переходя от поколения к поколению в качестве устного народного творчества, расширяют географию своего распространения как анонимные.

История и исторические события также способствуют распространению тюркю. И не только их распространению, но и к их видоизменению. Эти изменения касаются как словесного, так и музыкального текста. Иногда они настолько велики, что тюркю предстаёт перед нами в совершенно новом облике.

Ключевые Слова: тюркю, народ, песня, история, события.

THE REFLECTION OF HISTORY AND HISTORICAL EVENTS IN FOLK SONGS - TURKUS

The first example of turku (folk song) in Anatolia belongs to the XVIth century. This example, which is in turku form and bears the name turku pertains to Oksuz Dede.

Turkus are artefacts, with known owners at the beginning. However, the real owner of the turku is forgotten through time and it spreads to different geographies by following generations as the folk sings the turku. Turkus, thus, are anonymized. Turkus, which are local at the beginning, start to exhibit a national identity in time. Migrations, caravans, military expeditions and historical events play a rather significant role in the anonymization of turkus. History, and the historical events cause some changes in the lyrics and melodies of turkus during their spread. Sometimes, these changes render the turku so unrecognizable that these works emerge as completely another turku.

Keywords: Turku, folk, song, history, events.